

דעת
אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il

אוצר השירה
והמליצה
י"ח טביוב

ר' יצחק בן יהודה אבן גיאת.

ר' יצחק ניאת נולד בעיר לופטנה (בספרד) בשנת תש"צ (1030) וימת בשנת תתמ"ט (1039). הוא היה אחד מגדולי הכמי התורה בימיו, וגם בחכמת הפילוסופיה ובמדעים הנהרבה; וגם במלאכת השיר והמליצה הרבה לעשות — אבל לא הגדיל לעשות בה. משוריו אשר שר על עיניו חול לא נשארו בידינו רק מעט פזער, והם כתובים במליצה קשה ומלאה חידות, ורמזים. אבל משירי הקדש¹ שלו נמצאו בידינו מספר גדול, וכרובם הם יפים מאד, כי שפתם צחה וברורה, ותמונותיהם מלאות זיו ויופי עלה. ויש אשר הוא מסליא לעשות בתמונותיו מכל המשוררים העברים. ואנתנו נביא בזה פיוטים אחדים לדוגמא.

א. פיוט ליום הכפורים.

(תנועה ויתר, תנועה ויתר, ש"ת ויתר ותנועה ויתר ותנועה.)

והלא הוא אֲדוּנָךְ וְהִשְׁפַּחְתִּי לוֹ.
שָׁם לְנֶגֶד אֲרוֹנְךָ, שָׁם בְּבוֹדֶךָ תִּגְלֵל,
וְתִפְתִּי בְּחֶדְךָ כִּי תִפְתִּי וְתוֹכְלִי. —
הִדְלֹו כָּל קְרוֹבֵי, אֶךְ מְשֻׁנְאִים קְרוֹבִים,
לְהַטִּי אִישׁ נְדוּדִים² בְּעֶצְמֵי מְרִיבִים.
כּוֹנְנֹו חֵץ תְּלֹאֹת אֵל לְבָבֵי קְרוֹבִים³,
מוֹתְתֵנִי בְּחֶצְיוֹ צַר וְאוֹיֵב פְּלִילִי,
עוֹלְלוֹ וְאֵת לְנַפְשִׁי חֲטָא וְעוֹן פְּלִילִי⁴.
בְּאֶרְצָה יָד נְאוּזִי אֶךְ יָמִין צַר אֶרְבָּה,
לִי יַדְבֵּר בְּקִשּׁוֹת וְאֵנִי לוֹ כְּרֶבֶה⁵;

בְּעֵלֶת אוֹב וְקֹסֶם מְהַרִּי קֹסְמֵי לִי,
וְעַדֵּן אִישׁ חַמּוּדוֹת מִשְׁאוֹל תְּעֵלֵי לִי.
יַעֲמֵד לִי כְרֻנֵעַ אֶפְנֵעָה נָא בְּמַרְאִיו,
אֶשְׁאֵל לוֹ, הִתְמוּ מוֹעֲדֵי קֶן פְּלִאָיו;
קְלָתָהּ שִׁין־מִיחַל לוֹ וְחֶלְפוֹ צִבְאָיו⁶ —
יַעֲנֵנִי מְנַמּוֹת מוֹעֲצָתִי לְהַפְּלִיא;
נִשְׁוֹבָה שְׁאֵלְתְּךָ⁷ עַל דְּבַר קֶן
בְּשִׁאָלִי.
צַר מְנַקֵּשׁ לְנַפְשִׁי אֵל יוֹסִיף בְּהַכְּלוֹ⁸,
עוֹרְרֵי שִׁיר וְחֵלֵי אֵל וּבְמַחֲטֵי בְּחִילוֹ,

1 המשורר קורא לבעלת אוֹב להעלות את דניאל אל (איש חמודות) מקברו, למען ישאלהו מתי יהיה קץ הגלות כאשר נבא. — 2 מל' היא צבא לאנוש, ר"ל זמן קבוע. — 3 כן צריך לנקד בשביל המשקל. — 4 הוא אומר לנפשו שלא תשמע דקול היצר או לקול האויב. — 5 השעור: נדודים לזהוטי אש". — 6 מל' רובה קשת. — 7 זאת באתני יען אשר חטאתי. פלילי הראשון מל', ואויבינו פלילים, והשני מל', עון פלילי. — 8 כמו, אני לשלום והם למלחמה.

בְּחִשְׁבָּהּ כְּבוֹדָהּ לִי וַיְגַלֵּם³ כְּבוֹדִי
 אֶבְתָּבֶה עַל לִבִּי שִׁיר יְדִידוֹת לְדוּדֵי:
 כָּא יְדִידֵי לְבֵיתוֹ וְאֲנִי לוֹ וְהוּא לִי,
 וּבְלִבִּי אֶהְבֵּיו מִדְּבַשׁ מִתְּקוֹ לִי!

אֶף בְּעַת יֵאָרֵב לִי תִצְקֶנִי כְּסִבָּה;
 עַת דְּרוֹךְ קִשְׁתוֹתַי אֶת¹ מְנוּסֵי וְהִבְלִי,
 וּבְהִרְק חֲנִיכָיו אֶת מְנוּחֵי וְחִילֵי.
 שְׁבַרְתָּנִי בְּיָמָה אֶהְבֵּתָה, יְדִידֵי².

ב. פיוט ליום הכפורים.

(נ' ג' תנועות).

וְהֵן קָלָם	אֲשֶׁר חָלַם	זְכוֹר הַיּוֹם	יְהִי אִיוֹם!
לֹא מוֹרָא.	בְּמָרוֹם	תְּמִימִיָּה ⁴ :	בְּרִית שְׁבַעַת
לָהּ פֶּחַד	אֵל אֶחָד.	אֲשֶׁר אָרַח ⁶	בְּרִית אֶזְרָח ⁶
מִה עוֹרָא!	וַיֹּאמֶר:	נְאוּמִיָּה.	קָחֵנִי בַת
וְאֵת נְאֻמֵּי ⁴⁰	זְכוֹר צְדָקוֹ	קָרַב נָמֵן	אֵב רַחֲמָן,
נִשְׁאַרְהָ!	לְשֹׂאֲרֵית	בְּרַחֲמֶיךָ!	פְּדוּתָנוּ
אֲשֶׁר נִשְׁאַה	נִבְלָאָה	אֲשֶׁר נִעְקַד	בְּרִית נִפְקַד ⁷
— אִימִיָּה ¹¹ !	זֶה כְּמָה	לְפִנֶיךָ	לְהַעֲלוֹת
אֶזְרָחִים	שְׁנֵי אֲחִים	וְגַם נִמְסַר	קִשָּׁה נְאֻסָּה,
לְשִׁבְיָה ¹² ;	מְשֻׁלָּחִים	בְּשִׁנְיָה.	עֲשׂוֹת הַמוֹזַב
וּשְׁלַחְתָּם	הוֹכַחְתָּם	וְחֵן זָרְעוּ	רָצָה גִזְעוּ
יְפַהֲפִיָּה ¹³ .	בְּסוֹד עֲגָלָה	בְּדִינָה!	בְּעַת בְּאֵם
בְּעִנְיָנוּ	אִישׁ עֲנָנוּ ¹⁴	עֲנָה בָּם,	וְאִם חוֹכֵם ⁸
פְּלִילִיָּה;	הוֹרִיד בַּת	לְמַעַן שְׁמָה!	עֲשֵׂה נָא
אֲשֶׁר מִצָּא	וּבִנְרָצָה ¹⁵	וְגַם יְדִידָה	לְמִוֹדָה ⁹
עֲלִילִיָּה.	רָצוֹנָה רַב	לָהּ סִקְרָא;	יִשְׂרָאֵל

¹ את במקום אתה מצוי הרכה בשירי הספרדים, מפני המשקל. — ידיו (ר"ל הקב"ה), אהבתך שברתני. — 2 אז ונל. — 3 השבעה הם: שלשת האבות, משה ואהרן, דוד ואליהו, כמו שהוא חושב והולך. — 4 אברהם. — 5 הלך. — 6 יצחק, שנולד ע"י מקידה, שנאמר 'וה' פקד את שרה. — 7 חוב, עון. — 8 יעקב אשר היה למוד ה". — 9 צעקתו, הפלתו וכו' לשארית בני ארה (ר"ל לישראל). — 10 מלי, נשאתי אימך. — 11 שני האחים, משה ואהרן, שנשלחו לישראל שהיו שכובים במצרים. — 12 אשר שלחתם לקהל (סוד) מצרים (שנקראה עגלה ויפהיה, ירמיה ט"ז, כו). — 13 משה הענו אשר הוריד בתורה. — 14 אהרן אשר נרצה בעיניך, אשר מצא חן בעיניך לשרתך במצאיך.

לְהַרְגִיעָה	לְהוֹשִׁיעָה	וְאֵל תִּשְׁכַּח	בְּרִיתֶם זָכַר
מִמְרוֹמְיָהּ!	הַגְּלָה ⁴	אִימָה!	עִם נוֹשָׂא
שְׁמוֹ תִשְׁפִּי	בְּרִית נִכְיָא	אֲשֶׁר נִגַן	זָכַר סָגַן ¹
וְזָכְרָה אֵל!	הוֹאֵל נָא	וְגַם גָּבַל;	עָלֵי כְנוֹר
מִטְעָדוֹת	וְהִמָּצֵא פְדוֹת	וְנִגְדָה שָׁח ²	לָךְ נִמְשַׁח
כָּךְ שׂוֹאֵל!	לְהוֹצִיא עִם	וְגַם סָבַל;	נָשׂוּא לָךְ עַל
וְהִישׁ צִמַּח	דָּל שִׁמַּח	וְזָמִירוֹתָיו	בְּשִׁירוֹתָיו
וְגַם נוֹאֵל;	מוֹשִׁיעַ	בְּכָל תַּבְּל	יְהוּדוֹן לָךְ
וְגַם תִּשְׁמִיד	וְזָר תִּשְׁמִיד	מִקְרָאָה	שָׁעָה נִכְאָה ³
מִיכָאֵל ⁵ ;	תַּמְלִאָךְ	וְגַם חֶבֶל!	לָךְ גַּחְלָה
	לְמִשׂוֹאוֹת	וּבְנִפְלְאוֹת	
	פְּעֻטָּה ⁶ !	הַרְיָמָה	

ג. אהבה" לפסח.

ר"ת ויתד ותנועה בשורות הקצרות ונ"ת ויתד, בית ויתד, ג"ת ויתד ותנועה
בחציו הראשון של האזרח.

צַר לִי צַר ⁸ עַל גְּרוּדוֹ!	הִיבְעַתֶּם יְדִידֵי, הַצְבִּי בְּרַח מִמְלוֹנֵי,
כָּר מְעַלֵּי כְבוֹדוֹ	מָתִי יָשׁוּב מְעוֹנֵי?
אוֹר יִפְעוּתוֹ וְהוֹדוֹ.	וְגִיד לְכֶם פְּרוּבֵי:
אֵי יָמִים שִׁפְתָיו יִטְפוּ נֶפֶת עַל לְשׁוֹנֵי,	אֲחֵרֵי נֶשֶׂא לְכָבִי
וְעִנְקוֹ עַל גְּרוּנֵי!	אֵיךְ אֶשָּׂא מִעֲצָבִי? —
חַנּוּתִי אֵיךְ שִׁכְחָם!	לֹא יָרַע בְּעַת שֶׁהִשְׁלָה עִמּוֹ אֵת ⁷
שֶׁשְׂשׁוּעֵי אֵיךְ וְנָחָם!	שְׂשׁוֹנֵי,
וַיְדִידוֹת בֵּין בְּנֵי חָם ⁹ .	עַל מִי נָטַשׁ יְגוֹנֵי!

1 נשיא (מל' סננים), ר"ל דוד. — 2 אשר השח שכמו ששאת עורף, אעפ"י שנמשח למלך. —
3 פנה אל כנסת ישראל המוכה והגנופה (נכָּה מל' נכחו מן הארץ) ושנקראה "נהלתך". — 4 משום מספר
התנועות צ"ר תל! (ובמחזור אשכנזי הנוסח "צא נא ממקומך". — 5 דניאל י"ב, א. — 6 במעשים
נפלאים הריבה פעמיך למשואות ציון. — 7 "את" חסר, ונוסף לשם המשקל. — 8 "צר" חסר, ונוסף לשם
המשקל. — 9 ואיך שכח את הידידות שהראה לי במצרים.

ולתדר אֶדְכִי כָּרְ אֵלֵי חֵין קוֹל
פְּעֻמוֹנִי,

וּלְרִיחַ קַנְמוֹנִי³ —

עֲבָרֵי חֲקִים וְעֹדוֹת

הַעֲבִיר מִנִּי וְיָדִידוֹת,

נִקְבְּדוֹת וְנִמְדוֹדוֹת. —

הִרְאָה לִי בְּאֵמוֹנִי¹, עֵת אֲשֶׁר מוֹפְתִיו

שָׁח בְּמוֹנִי,

וַיּוֹצֵא אֶת הַמוֹנִי.

קָרַע גַּם סוּף לְפָנַי,

הִרְאָה אוֹרוֹ לְעֵינַי,

דוֹדִיו בְּאֵזְנִי²,

הִשָּׁב לִי שְׁשׁוֹן יִשְׁעָד! נָאִם עָבַר רֹאשׁ וְדוֹנִי,

נָא הַעֲבֵר אֶת עוֹנִי!

תוכחה⁴.

(נ' תנועות).

לָפֶה⁵ רוּחַ קָרְבֵנוֹ

לְפַקְדוֹן נַבְנִי,

וּכְמַעַט עֵין תִּפְקַח

וְאֵת עֲרַבְתּוֹ תִּפְקַח⁶!

חֲבִלִי⁷ אָדָם בְּחַבְלֵי

חֲבִלֵי רוּעֵי הַקֵּל.

וְאִם נִפְלוּ בְּנַעֲמִים⁸

לֹא מְלֹאוּ הַיָּמִים. —

מִה יִתְרוֹן לְאָדָם?

כָּעוֹף יִתְעוֹפֵף כְּבוֹדָם!

וְאִיךְ יִתְנַאֵף כְּעוֹדָם

וּפְתָאֵם יָבֵא אִיָּדָם?!

יָבִין אִישׁ לֵב וְנִבּוֹן

כִּי סוּף כֹּל לְרַקְבוֹן.

וּמַעֲפָר חֲצִבְנֵנוֹ

וְעִתָּה עֲדִיו שִׁבְנוֹ.

1 מצרים, על שם „גא אמון“. ואולי יש לנקד „בְּאֵמוֹנִי“. — 2 מה חסרות שתי תנועות, וכנראה צ"ל „תְּחִיר (או דְּבִר) דודיו באוני“. — 3 הכונה אל ביהמ"ק אשר בו הופיע ה' בעשות הכהן הגדול את סדר העבודה. (ה„פעמונים“ שעל בגדי אהרן. ריח קמון ר"ל „הקטרת“). — 4 כל חרוזה נוסרת בחצי פסוק. — 5 ראה כי הרוח שבקרבו הוא רק פקדון אצלנו („נבנו“) הוא מלשון התלמוד). — 6 יקח ה' את הפקדון. — 7 מלי חבל, גורל. — 8 ואם החבלים נפלו בנעימים לא יארבו ויסיחם.

התדע כי לפי דבא
 הוות ועמל בקרדא? —
 רוח נאנה יבצר,
 בחני עולם נעצר,
 בשומו מלפו שכלו
 המושל בקל אשר לו — — —

קום וראה בעיניך
 כי לא לך הונה,
 והאדם ומנינו
 למחר בקש ואינו! —
 בקבות טובתך
 התרכב חרותך?

דעת

אתר לימודי יהדות ורוח
www.daat.ac.il